

ΚΔ'.

Ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὸ «Βιβλίον τῶν Ὠρῶν», ἐν συνδυασμῷ πρὸς ὅ,τι γνωρίζομεν ἄλλοθεν περὶ τοῦ ποιητοῦ δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὰ βαθύτερα ψυχολογικὰ ἐλατήρια, τὰ ὅποια ἐκίνησαν αὐτὸν πρὸς τὴν μυστικιστικὴν αὐτὴν εὐσέβειαν. Τὴν ἀδιάσπαστον καὶ ἁρμονικὴν ὑπαρξιν, ἣ ὅποια προσιδιάζει εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, κατὰ τὴν ὅποιαν πλημμυρίζει ἡ καρδιά ἀπὸ ἀσυνείδητον πληρότητα, διεδέχθη ἡ διάσπασις τῆς ψυχῆς καὶ ἡ διάλυσις τοῦ ἐνδομύχου κέντρου τῆς ζωῆς, ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὸν ἑαυτὸν του καὶ πρὸς τὸν κόσμον. Κυριεύεται ἀπὸ ἀνησυχίαν καὶ ἀπὸ τὴν κενότητα τοῦ ἀνικανοποιήτου. Ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ἀσκεῖ ὑπερδυνάμως καταθλιπτικὴν ἀντίδρασιν ἐπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ γίνεται ξένος καὶ ἐχθρικός. Ἐπιπλέον πάντα διαλύονται εἰς λεπτομερείας ἀσυσχέτους πρὸς ἀλλήλας. Εἶναι φυσικὸν ὅτι ἡ ψυχὴ του στρέφεται μὲ νοσταλγίαν πρὸς τὴν ἁρμονικὴν ἐκείνην κατάστασιν τῶν παιδικῶν χρόνων ὡς πρὸς ἀπολεσθέντα παράδεισον καὶ τὸ ἐγὼ του ἐξανίσταται ἐναντίον τοῦ Μη—Ἐγώ :

Ξένος ἦμουν στὸν ἑαυτό μου ὅσο κανένας ἄλλος.

Διασκορπίστηκα σὲ ἐναντίους,

Κομμάτια εἶχε γίνει τὸ ἐγὼ μου.

Συνέπεια τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦτο ἡ πλήρωσις τῆς ψυχῆς του ἀπὸ τὸ δέος καὶ τὴν ἀγωνίαν τῆς ἐπιγείου ζωῆς, ἡ κενὴ ζήτησις, ἡ ὅποια ὠδῆγει πάντοτε εἰς τὸ Μηδέν, ἡ διαρκῶς ἀνανεουμένη ὁρμὴ πρὸς ματαίαν προσπάθειαν. Ἔως ὅτου κατέληξεν εἰς τὴν συνειδητὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὸν ἑαυτὸν του, εἰς τὴν ἐρημίαν τοῦ ἰδίου ἐγώ, εἰς τὴν μεγάλη μοναξιά, τὴν ὅποιαν διηγεῖται εἰς τὸν «Malte Laurids Brigge». Αὐτὴν διέγνωσεν ὡς τὴν μόνην σωτηρίαν ἀπὸ τὴν ἄκαρπον ἐκείνην διάσπασιν καὶ ταλαιπωρίαν τῆς ψυχῆς του. Διὰ τοῦτο δὲν ἀποκάμνει τονίζων τὴν ἀποχώρησιν αὐτὴν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, τὴν ἔξοδον αὐτὴν πρὸς τὴν ἔρημον, ὡς τὸ μοναδικὸν μέσον πρὸς αὔξησιν καὶ ὠρίμανσιν. Δι' αὐτῆς ἐπανακτῶμεν τὴν ψυχικὴν μας αὐτοτέλειαν καὶ αὐτοπεποίθησιν. Καὶ τοιοῦτοτρόπως γίνεται δημιουργικὴ ἐρημία καὶ προϋπόθεσις, ἄνευ τῆς ὅποιας εἶναι ἀδύνατος ἡ γέννησις τοῦ Θεοῦ μέσα εἰς τὸ στήθος μας. Αὐτὴ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἐξουσιαστήν

τοῦ ἐκτὸς ἡμῶν κόσμου καὶ τὸν ἀνυψώνει εἰς διαμορφωτὴν αὐτοῦ καὶ εἰς ἀληθινὸν δημιουργόν. Καὶ αὐτὴ ἀποκαθιστᾷ τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν ἐνότητα μεταξὺ ψυχῆς καὶ κόσμου, μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος, ξένος πρὸς τὸν κόσμον καὶ ἀνικανοποίητος ἀπὸ αὐτόν, ἀπαλλάσσει οἰκειοθελῶς τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τὰ μηδαμινὰ καὶ κενὰ νοήματος, σκιώδη εἶδωλα τοῦ κόσμου καὶ βυθίζεται εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ψυχὴν, εἰς τὸ ἀπέραντον σύμπαν τοῦ ἔσωτερικοῦ του κόσμου :

Βγῆς τώρα ἀπ' τὸν ἑαυτόν σου καὶ ἔμπα στὴν καρδιά σου, ὅμοια ὅπως σ' ἓνα κάμπο.

Ἀρχίζει ἡ μεγάλη μοναξιά.

Ἀπ' τὶς αἰσθήσεις σου παίρνει τὸν κόσμο ὁ ἄνεμος σὰ φύλλωμα ξερό.

Λοιπὸν καταφυγὴ εἰς τὸ ἴδιον ἐγώ, ἐκουσία ἀποχὴ ἀπὸ τὴν πλήρη ἀντιφάσεων πολλότητα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ στροφὴ πρὸς τὸν ἐνδόμυχον, τὸν κόσμον τῶν ἀξιῶν καὶ τοῦ νοήματος. Τότε γεννᾶται τὸ σημαντικὸν βίωμα, τελεσιουργεῖται ἡ γέννησις τοῦ Θεοῦ μέσα εἰς τὸ στήθος μας :

Γιατί ἀποκαλύψεις γίνονται μονάχα στὸν ἔρημικό.

Κι' ἂν οἱ πολλοὶ μ' ἀφίνουνε, μὲ κάνουν πιὸ μεγάλο.

Ξανάρχουμ' ἀπ' τὸ πέταγμα κι' ἀπ' τὸ ταξίδεμά μου, ποὺ τὸν ἑαυτό μου ἔχασα.

Καὶ πάλι γίνομαι ἥρεμος καὶ γίνομαι ἀπλός.

Σὲ προσευχὲς καλύτερες ἔσκυψα τὸ κεφάλι.

Κατὰ παραπλήσιον τρόπον προβάλλουν καὶ οἱ μεγάλοι μυστικοὶ Eckhart καὶ Silesius τὴν ἐκ τοῦ κόσμου τῶν αἰσθήσεων ἀποχώρησιν καὶ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ἔρημίαν τῆς ψυχῆς ὡς ἀπαραίτητον ὄρον τῆς γεννήσεως τοῦ Θεοῦ ἐντὸς αὐτῆς. Διότι ὅσω περισσότερο ἀπομακρύνεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ κτίσματα, τόσω περισσότερο σπεύδει ὁ κτίστης πρὸς αὐτόν. Τὸ πνεῦμα, ποὺ ἔχει ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ γήϊνα, ἐξαναγκάζει τὸν Θεὸν νὰ τὸ ἐπισκεφθῇ. Ἡ φυγὴ εἰς τὴν ἔρημον τῆς ψυχῆς ἀποχωρίζει τὸ κτιστὸν καὶ ἐνώνει τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ παντός. Ἐὰν ἔχωμεν ταῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν κατανοοῦμεν τὴν πίστιν τοῦ Ρίλκε εἰς τὰς νύκτας. Κατ' αὐτὰς εἶναι τελεία καὶ πλήρης ἡ μοναξιά τῆς ψυχῆς. Διὰ

τοῦτο καὶ βαθύτερον τὸ βίωμα τοῦ Θεοῦ. Διότι, ὅπως λέγει ἀπο-
τεινόμενος πρὸς τὸν Θεὸν ὁ ποιητής :

Ἐφίμη εἶσαι τὴν ἡμέρα, πού ρέει γύρω ἀπ' τοὺς πολλοὺς
[ψιθυριστά.

Ἐἡσυχία, πού κλείνεται πάλιν ὕστερα ἀπ' τὸ κτύπημα τῶν
[ῶρων ἀργὰ-ἀργά.

Μὰ ὅσο πιὸ πολὺ γέρνει πρὸς τὸ βράδυ μὲ ἀσθενέστερη
[λάμψη ἢ μέρα,

Τόσο καὶ πιὸ πολὺ εἶσαι, Θεέ μου.

Ἐπὶ κατανοοῦμεν καὶ τὴν ποικίλην χρῆσιν τῶν ὄρων «σκοτός»
καὶ «σκοτεινότης». Δι' αὐτῶν θέλει νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἀποχώρησιν
ἐκείνην εἰς τὴν ἐρημίαν, τὴν ἀποκοπὴν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸν κό-
σμον τῶν αἰσθήσεων, τὴν νέκρωσιν τῶν τελευταίων τούτων, τὸν
βυθισμόν εἰς τὰ βάθη τοῦ ἐνδομύχου κόσμου. Ἐπειτα τὸ ἄδυτον
τῆς ψυχῆς, τὸν ἐσώτατον πυρῆνα τῆς φύσεώς μας, τὸ κέντρον τῆς
προσωπικότητος, τὸ ὁποῖον κατάγεται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ διὰ τοῦ
ὁποίου ἐρχόμεθα εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτόν, ἐπειδὴ ἐπ' αὐτοῦ στη-
ρίζεται ἡ συγγένειά μας πρὸς τὸ θεῖον. Τρίτον τὴν ὑπερβατικὴν
σφαῖραν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς θεότητος, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν κατάγεται
ὁ ἄνθρωπος :

Σὺ σκοτεινιά, ἀπ' τὴν ὁποῖα κατάγομαι,
Σ' ἀγαπῶ πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴ φλόγα
πὺ βάζει ὄρια στὸν κόσμο . . .

Τέλος τὸ Ὅσιον, τὸ Μὴ δεκτικὸν λόγου, τὸ ἀνεξερεῦνητον ἐν τῷ
Θεῷ, τὸν Θεὸν ὡς τὸ ἀπόλυτον αἴνιγμα καὶ τὸ ἀδιείσδυτον μυ-
στήριον . :

Ὁ Θεός μου εἶναι σκοτεινὸς καὶ σὰν χιλιοπλεγμένες ρίζες
πὺ πίνουν σιωπηλά.

Μόνο πὺς βγαίνω ἀπὸ τὴ ζεστασιά του,
περισσότερα δὲν ξέρω, γιατί ὅλες μου οἱ ρίζες
ἀναπαύονται κάτω βαθειὰ καὶ μόνο στὸν ἄνεμο σαλεύουν.

Καὶ ἀλλαχοῦ :

Τραγοῦδι, Ἐσύ, πὺ μὲ κάθε τραγουδοῦσαμε σιωπή,
Ὡ τρισκότεινο, Ἐσύ, δίχτυ, πὺ τὰ αἰσθήματά μας

πιάστηκαν προσφεύγοντας σὲ Σέ.

Σύ, σκοτεινὲ βυθί,

Εἶσαι ὁ σκοτεινὸς Ἄ-συνείδητος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Βουβὴ δύναμη Ἐσύ,—χώρα πού δὲν μπορεῖς νὰ φωτιστῆς.

Διὰ τῆς μεταστάσεως ἐκείνης τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἔρημίαν, εἰς τὴν μόνωσιν γεννᾶται τὸ συναίσθημα τῆς μεταλλαγῆς, τῆς ἀναγεννήσεως, ἢ ψυχὴ πληροῦται ἀπὸ τρυφερωτάτην διάθεσιν ἑορταστικὴν, ξένην πρὸς πᾶν βέβηλον, ἢ ὑπαρξίς μετατίθεται ἀὔξανουσα εἰς ἔσχάτως μακροῦν σφαῖραν. Διότι ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος :

Τοὺς ταραξίας διώχνει αὐτὸς ἀπὸ τὸ παλάτι.

Γιορτάζει ἄλλου εἶδους ἑορτές.

Καὶ ὁ ποιητὴς ὑμνεῖ διὰ τοῦτο τὰς σκοτεινὰς ὥρας τῆς φύσεώς του, ὅπως ὁ Novalis τὴν νύκτα.

Τῆς φύσης μου ἀγαπῶ τὶς σκοτεινὲς τὶς ὥρες,
πού μέσα τους οἱ αἰσθήσεις μου ἐμβαθύνουν.

Ἄπ' αὐτὲς τὴ γνώση παίρνω, πὼς χῶρο

ἔχω γιὰ μιὰ δεύτερη, ἄχρονη, πλατεῖα ζωή.

Καὶ τότε ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ μου μέσα αἷμα

σὰν ἀπὸ σκοτεινὰ δρομάκια φῆμες περνοῦν γιὰ τὸ Θεό.

Ἄψυχος πυρήν, πού κατάγεται ἀπὸ τὸν Θεόν, ὁ θεῖος σπινθὴρ μέσα εἰς τὸ στήθος μας, πού ὡς τώρα δὲν ἦτο παρὰ ἄσυνείδητος ὁρμή, ἀποκτᾷ πλήρη συνείδησιν τῆς ποιότητός του καὶ χρησιμεύει ὡς ὁ τόπος, πού δέχεται τὴν ἀκτινοβολήσιν τῆς θείας δυνάμεως. Ὁ σπινθὴρ αὐτός, αὐτὸ τὸ aliquid in anima, ἀφυφνίζεται μέσα εἰς τὸ σκότος, μέσα εἰς τὴν σιωπὴν καὶ τὴν μόνωσιν, πού εἶναι ἐπιδεκτικὴ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀρχίζει μιὰν δημιουργικὴν ἐξέλιξιν. Τοιουτοτρόπως αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ τὴν γειτονίαν τοῦ Θεοῦ :

Θεέ, γείτονα Ἐσύ. Εἶμαι πολὺ κοντά,

Ἐνας λεπτὸς μονάχα τοῖχος στέκεται ἀνάμεσά μας.

Ἐτσι ἔτυχε.

Ἐνα κάλεσμα ἀπ' τὸ δικό σου ἢ τὸ δικό μου στόμα,

καὶ γκρεμίζεται χωρὶς θόρυβο καὶ ἀχό.

Μιὰ δύναμη μεγάλη ἀνασαλεύει ἐδῶ κοντά μου.

Σὲ νοιώθω.

Μὲ δισταγμὸ ἀρχίζεις στῶν αἰσθήσεών μου τὸ κράσπεδο.

Ὁ εἰς τὴν μόνωσιν εἰσελθὼν ἄνθρωπος αἰσθάνεται ὅτι ἤλ-
θεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸ Ὑπερδύναμον καὶ Αἰώνιον. Αὐτὸ εἶναι
τὸ «θαῦμα μέσα στὴν ἔρημον, ποὺ γίνεται σ' ὄσους ἀποδημοῦν»,
ἡ ἐπαφὴ τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ οὐσιῶδες, μὲ τὸ ἰδιαίτατον τῆς ψυχῆς.
Ἀποτέλεσμα τῆς ἐπαφῆς αὐτῆς, τῆς ἐνώσεως αὐτῆς Θεοῦ καὶ
ψυχῆς, εἶναι ἡ συνείδησις ὅτι ἀνήκομεν εἰς συναρτήσεις αἰωνίας,
χωρούσας πέρα παντὸς βεβήλου, καὶ ὅτι διαχειριζόμεθα δυνάμεις,
μέσα εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχει καὶ ἐπαναλαμβάνει τὰς ἀποκαλύ-
ψεις τοῦ τοῦ θεῖου. Ἡ ψυχὴ μετατίθεται εἰς τὸ μὴ δεκτικὸν λό-
γου δέος τοῦ θεοῦ, τὸ ὁποῖον διαρρηγνύει τὸν πυρῆνα καὶ εἰσ-
βάλλει ἐξ ἐφόδου εἰς τὴν ψυχὴν :

Σὺ ὁμως ἔρχεσαι καὶ δίνεις τὸν ἑαυτὸ Σου,
καὶ πέφτεις ἐπάνω σ' αὐτόν, ποὺ ἔφυγε.

ΚΕ΄.

Τὸ βίωμα αὐτὸ τῆς ἐπαφῆς καὶ τῆς αἰφνιδίας παρουσίας τοῦ
Θεοῦ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν εἶναι ἀνέκφραστον. Διότι, ὡς λέγει ὁ
Πρόκλος, «ἄρρητον καθ' ἑαυτὸ τὸ θεῖον καὶ ἄγνωστον». Ἡ περὶ
αὐτὸ σιγὴ τοῦ μύστου εἶναι πανάρχαιον κτῆμα τῆς ἀνθρωπότητος.

Οὔτε σὲ μὲν αἰωνιότητα
Νὰ τὸν ἐκφράσῃ κανένας δὲν μπορεῖ.

Ἡ ἱστορία τῶν θρησκευμάτων γνωρίζει τὴν ἱερὰν σιγὴν, τὴν
σιωπηλὴν λατρείαν καὶ τὴν σιωπηλὴν προσευχὴν. Ἰδιαιτέρως
γνωρίζουν αὐτὴν οἱ μυστικοί. Ἀρκούμεθα εἰς τὴν μνεῖαν ἑνὸς
διστίχου τοῦ Ἀγγέλου Σιλεσίου :

Ὁ Θεὸς εἶναι τόσον ἄνωτερος ἀπὸ ὅλα,
ὥστε δὲν μποροῦμε νὰ μιλοῦμε γι' αὐτόν.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ καλύτερος τρόπος τῆς λατρείας του εἶναι ἡ
σιωπὴ.

Ἡ σκοτεινιά ξεχύθηκε καὶ ὅλα σιωποῦν,
Μπροστά σου σκύβει, Ὑψιστε, τὸ πνεῦμά μου.
Γυρίζω στὸ ἱερό, στὸ ἄδυτο τὸ σκότος,
Κύριε, μίλα ἐσὺ κι' ἄφησ' ἀμίλητο ἔμένα.

Ἡ σιωπὴ αὐτὴ γίνεται συνειδητὴ ὡς καθῆκον τοῦ Ἱεροφάντου καὶ τοῦ μύστου τῆς θεότητος. Ἱερὸν τι δέος ἐμποδίζει αὐτὸν νὰ ὁμιλήσῃ. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἤθελε, πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκφράσῃ τὸ Ἀνέκφραστον, νὰ κλείσῃ μέσα εἰς πτωχὰς λέξεις τὸ Ἀπεριόριστον ;

Ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ μιὰ σιωπὴ,
Κι' ὁ σιωπημένος εἶναι ὁ Θεός,
Ποὺ κλίνουν ὅλα τὰ πράγματα σ' αὐτόν,
Γεμάτα ἀπὸ τῆς δυνάμεώς του τὶς ἀχτίδες.

Ἡ τοιαύτη σιωπὴ σχετίζεται πρὸς τὴν ἔξαρσιν τῆς μὴ δεκτικῆς λόγου πλευρᾶς τῆς θεότητος καὶ ἐμφανίζεται ὑπὸ τρεῖς μορφάς. Τὸ μὲν παρίσταται ὁ Θεὸς ὡς κατοικῶν μέσα εἰς ἀπέραντον σιγὴν. Παραδείγματα ἀπαντῶμεν παρὰ τῷ Λαοτσέ, εἰς τὴν Ἑρμαϊκὴν γραμματείαν, εἰς τὴν Γνώσιν, παρὰ τῷ Ἀγγ. Σιλεσίῳ. Ἐπειτα ὡς προσωποποιήσις τῆς σιωπῆς, ἡ ὁποία ὑποστασιοῦται κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον. Οὕτω παρουσιάζεται ἡ Σιγὴ ὡς θεῖον ὄν ἐν τῇ Γνώσει καὶ ἐν τῇ εὐσεβείᾳ τῶν Αἰγυπτίων. Τέλος ὁ Θεὸς ταυτίζεται πρὸς τὸ Κενόν, πρὸς τὸ Μηδέν. Συνέπεια τῆς ταυτίσεως ταύτης εἶναι ἡ ἄρνησις ὅλων τῶν θείων κατηγορημάτων. Οἱ περὶ τὸν Eckhart μυστικοί, ὁ Tauler, ἡ λεγομένη Γερμανικὴ θεολογία, ὁ Ἀγγ. Σιλέσιος παρέχουν παραδείγματα τῆς σιωπῆς ταύτης. Γενικῶς εἰπεῖν ἄρνοῦνται πᾶν ἐκφραστὸν ἰδίωμα τοῦ Θεοῦ ἢ θεωροῦν αὐτὸν ἐπέκεινα παντὸς ὀνόματος καὶ παντὸς συνδέσμου πρὸς τὴν ἄλυσσον τῶν αἰτίων καὶ τῶν αἰτιατῶν. Εἰς τοῦτο συνίσταται ἡ μέθοδος τῆς λεγομένης ἀρνητικῆς θεολογίας τῶν μυστικῶν ἀπὸ τοῦ Σίνου Λαοτσέ καὶ τῶν Ἰνδῶν μέχρι τῶν Νεοπλατωνικῶν καὶ τῶν χριστιανῶν μυστικῶν τῶν μέσων αἰώνων. Ἀφ' ἑνὸς χαρακτηρίζει τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἀρνήσεως τῶν ὀρίων καὶ διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ πάσης ἀνθρωπομορφικῆς ιδιότητος, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐξαίρει αὐτὸν πέρα τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων διὰ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ἀγνωρίστου τῆς φύσεώς του. Ἐντεῦθεν ἐρμηνεύονται καὶ οἱ λεγόμενοι ἀρνητικοὶ ὕμνοι, οἱ ὁποῖοι οὐδὲν κατὰ βάθος θετικὸν ἐκφράζουν περὶ τῆς θεότητος. Τὸ ἀντίθετον θὰ ἦτο ἀκατανόητον. Διότι ἀναφέρονται εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Παῦλον ἀνθρώπινοι ὀφθαλμοὶ δὲν εἶδον οὔτε ἀνθρώπινα ὠτα ἤκουσαν.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τούτῳ γίνονται καταληπτοὶ οἱ περίφημοι στίχοι τοῦ Ἀγγ. Σιλεσίου :

Μηδὲν εἶναι καθαρὸ ὁ Θεός,
Οὔτε χρόνος τὸν κινεῖ οὔτε χῶρος.
Κι' ὅσο πειρὸ πολὺ νὰ τὸν πιάσης πολεμᾶς
Τόσο σοῦ φεύγει πειρὸ πολὺ καὶ χάνεται.

Διότι ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν καὶ μάλιστα τελεῖ εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἀνθρώπινον λόγον. Οὔτω ἡ μυστικὴ θεολογία ἐξαίρει ὑπερβαλλόντως τὸ Μὴ δεκτικὸν λόγου στοιχεῖον ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἡ θεολογία τοῦ Ὀλοῦς ἀλλοτρίου, Διδακτικὸν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης εἶναι τὸ Ἄσμα τῶν ἀγγέλων εἰς τὴν τραγωδίαν «Ἐωσφόρος» τοῦ μεγάλου Ὀλλανδοῦ ποιητοῦ τοῦ 17 αἰῶνος Joost van den Vondel.

Πρὸς τὸ καθῆκον αὐτὸ τῆς σιγῆς ἀντιστρατεύεται ἡ ἀνάγκη πρὸς ἀνακοίνωσιν τοῦ μεγάλου βιώματος. Ἐπέρχεται τοιουτοτρόπως ἐσωτερικὴ ἀντίθεσις, ἐπειδὴ ταυτοχρόνως πρὸς τὸ καθῆκον ἐκεῖνο ἐνυπάρχει μέσα εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ἡ προφητικὴ ἐκείνη ὄρμη πρὸς ἔκφρασιν, πρὸς τὸν εὐαγγελισμόν καὶ τὸ κήρυγμα.

Ἄφησε νὰ γίνω τὸ στόμα τῆς νέας ἀγγελίας,
Ὁ κήρυκός της καὶ ὁ πρόδρομος.

Ὁ μυστικός, ὅστις αἰσθάνεται πᾶσαν ἔκφρασιν ὡς ξένην πρὸς αὐτὸν μέσα εἰς τὴν ἀποχώρησίν του εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ στήθους του, παραμένει συγχρόνως ἀνθρώπος, ὅστις ζῆ τὴν διάσπασιν ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου καὶ ὅστις ὁμιλεῖ περὶ πραγμάτων, περὶ τῶν ὁποίων οὐδεμία ἀνακοίνωσις εἶναι δυνατὴ. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ παραδοξότης τῆς ἐκφράσεως. Ὅτι ἀνακοινώνει ἀνακαλεῖ ὁ ἴδιος παρενθύς. Ὅμιλεῖ μὲ εἰκόνας, χωρὶς νὰ ἱκανοποιεῖται ἀπὸ καμμίαν ἐξ αὐτῶν. Καὶ ἐπειδὴ τίποτε τὸ θετικὸν δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ εἴπη, συσσωρεύει ἀρνητικὰ κατηγορήματα. Καὶ κατὰ βάθος ἡ πρὸς ἔκφρασιν προσπάθεια τοῦ μυστικοῦ ἀποτελεῖ, ὡς παρατηρεῖ ὁ Jaspers, ἐσωτερικὴν ἀντίφασιν. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῆς πάλης τοῦ μυστικισμοῦ πρὸς ἔκφρασιν, πρὸς εὗρεσιν ἀντιστοίχων πρὸς τὸ βαθὺ βίωμα λέξεων καὶ ἐννοιῶν, παρέχει ὁ Πέρσης Σουφίτης ποιητῆς Bastamîs :

Πήγαινα ἀπὸ Θεὸ σὲ Θεό, ὡς ὅτου φώναξε κάποιος
Ἐκείνη ἀπὸ μένα μέσα σὲ μένα: ὦ Σὺ Ἐγώ, ὦ Σὺ Ἐγώ.

Κάθε ἔννοια μεταβαίνει εἰς μίαν ἄλλην καὶ κάθε λέξις εἶναι παράδοξος, ἐπειδὴ καταβάλλεται προσπάθεια νὰ εἰπωθῆ τὸ ἀνεκφραστον, νὰ περιβληθῆ μορφήν τὸ ἄμορφον καὶ νὰ ἀποκαλυφθοῦν ἀπρόσιτα βάρη.

Ἡ ἐνδόμυχος αὕτη ἀντινομία αἴρεται κατὰ τὸν τρόπον, τὸν ὁποῖον συνεβούλευσεν ὁ Hölderlin. Δὲν ἐκφράζει ὁ ποιητὴς τὸν Θεὸν καὶ τὸ βίωμά του, ἀλλὰ περιγράφει μόνον αὐτά, χρησιμοποιοῦν τὸ σύμβολον, τὴν εἰκόνα, πολυσήμαντα σημεῖα μὲ σημασίαν κατὰ τὸ ἥμισυ σαφῆ καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σκοτεινὴν. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον μαρτυρεῖ τὸ «Βιβλίον τῶν Ὁρῶν» περὶ τοῦ βασικοῦ θερησκευτικοῦ βιώματος τοῦ Ρίλκε.

Ἄν μόνο μιὰ φορὰ βασιλεύεν ἀπόλυτη ἡσυχία,

Ἄν τὸ τυχαῖο καὶ τὸ συμπτωματικὸ

Βουβαίνονταν καὶ τὸ γειτονικὸ τὸ γέλιο,

κι' ἂν δὲν μ' ἐμπόδιζε τόσο πολὺ ὁ θόρυβος,

μὲ μιὰ μυριόστομη τότε ἰδέα θὰ

μπόραγα ὡς τὰ πέρατά Σου νὰ Σὲ σκεφθῶ

κι' ὅσο βαστάει ἓνα χαμόγελο νὰ Σὲ βαστάξω.

Ὅποιος τὰ μάτια του τώρα δὲν μπορεῖ νὰ κλείσῃ,

Σίγουρος πὼς δράματα ἓνα πλῆθος μέσα του περιμένουν

ν' ἀρχίσῃ ἢ νύχτα,

γιὰ νὰ ὀρθωθῆ μέσα στὸ σκότος του,

πέρασεν αὐτὸς σὰν ἓνας γέρος.

Ὁ ποιητὴς ἤθελε νὰ ὑμνήσῃ ὅ,τι ἐβίωσεν, ὅ,τι εἶδε καὶ ἤκουσεν. Ἀλλὰ ταχέως ἠσθάνθη ὅτι μόνον νὰ τὸ ὑποδηλώσῃ ἦτο δυνατὸν, ὅτι ἀμυδρῶς μόνον ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐκφράσῃ ἐκεῖνο, πὺν ἐβίωσεν εἰς τὰ κράσπεδα τῆς αἰωνιότητος. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκφρασθῆ διὰ λέξεων, ὀνομάτων καὶ μεταφορῶν. Κατανοεῖ διὰ τοῦτο ὁ Ρίλκε ὅτι τὰ ὅρια, μέχρι τῶν ὁποίων ἠμπορεῖ νὰ φθάσῃ, εἶναι ἐκεῖ, ὅπου εἶναι ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ παράσῃ ἐκφρασιν καὶ μορφήν εἰς τὰ βιώματά του. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον στρέφεται πρὸς τὴν γῆν. Διὰ τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος συνείδησιν τῆς πανταχοῦ παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὁ ποιητὴς διαισθάνεται αὐτὸν εἰς τὴν φύσιν, εἰς τοὺς παλμούς τῆς

καρδίας του, εἰς τὴν ἀγάπην καὶ εἰς τὸν θάνατον. Εἶναι ἐκφρα-
στὸς διὰ τῶν καλλονῶν τῆς γῆς ταύτης, μέσα εἰς τὰς ὁποίας αἰ-
σθάνεται αὐτὸν γείτονα ὁ ποιητής. Ἐξ ἄλλου ὁμως παραμένει
ἄρρητος καθ' ἑαυτὸν καὶ ἀποκρύπτει τὸ αἰώνιον του. Εἶναι μέσα
εἰς τὸ σκότος τοῦ ἀπροσίτου φωτός, ὅπερ ἐνεδύθη ὡς ἱμάτιον.
Δὲν ἐπιδιώκει πλέον τὴν κτῆσιν τοῦ Θεοῦ τούτου, ἀλλὰ ἐνδιαφέ-
ρεται μόνον διὰ τὴν σχέσιν πρὸς αὐτόν, διὰ τὴν κατεύθυνσιν τῆς
καρδίας, ἣτις ἀποτελεῖ, κατὰ τὴν γνώμην του, τὴν οὐσίαν κάθε
θρησκείας. Ἡ συναίσθησις αὕτη τοῦ ἀπροσίτου τοῦ Θεοῦ καθ'
ἑαυτὸν εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους, ποὺ παρεμβάλλει ὁ Ρίλκε με-
ταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ψυχῆς τον ἄγγελον. Κατὰ τὰ εἰρημένα εἶναι
λοιπὸν ὁ Θεὸς γείτων συγχρόνως καὶ ξένος, κοντινὸς καὶ μακρυ-
νός, ὁ ὢν καὶ ἅμα ὁ ἐρχόμενος, ὁ μελλοντικός, *Coincidentia*
Oppositorum. Περὶ τοῦ μελλοντικοῦ αὐτοῦ Θεοῦ ὁμιλεῖ ἰδίᾳ
κατὰ τὰ ἔπειτα χρόνια τοῦ βίου του, ὅτε ἡ πεῖρα τὸν εἶχε πλέον
διδάξῃ ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὁμιλῇ κανεὶς περὶ τοῦ ὄντος, τοῦ
Θεοῦ καθ' ἑαυτόν. Διότι, ὅπως γράφει εἰς τὸν νεαρὸν ποιητήν, ὁ
ἐρχόμενος Θεὸς παραμένει ἐκφραστὸς, ἐπειδὴ προετοιμάζομεν τὴν
ἐλευσίαν του. Καὶ μὲ τὴν πνοὴν τοῦ στόματός του θὰ ἀφανίσῃ κάθε
ἐπουσιῶδες καὶ κάθε μικρὸν καὶ εὐτελές. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γί-
νεται φανερὸν ὅτι θὰ ἐξεπλήττετο ὁ ποιητής, ἐὰν ἠθέλομεν ἀπευ-
θύνει εἰς αὐτόν τὸ ἐρώτημα, ποῦ εὐρίσκεται ὁ Θεὸς ἢ πῶς βλέπει
αὐτὸν ὁ ἴδιος. Ἄν διατρίβει ὑπεράνω τοῦ παντός ἢ ἂν ἐνοικεῖ
μέσα εἰς τὸν κόσμον, ἂν εἶναι προσωπικός Θεὸς ἢ ἂν στερεῖται
προσωπικότητος. Ἠσθάνετο τὸν Θεὸν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του
καὶ πανταχοῦ. Τὸν ἔβλεπε ὑπεράνω τοῦ κόσμου καὶ μέσα εἰς τὸν
κόσμον. Τὸν ἐθεώρει ἀνεύρετον καὶ ἐνοιωθε συγχρόνως ὅτι τὸν
εἶχεν εὔρει. Ἐπίστευεν ὅτι τὸν ἔχανε διαρκῶς καὶ ἐγνώριζεν ἐν-
ταυτῷ ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ χαθῇ.

ΚΣΤ'.

Τὸ θεῖον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐρχεται εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸν πυ-
ρῆνα τῆς ψυχῆς τοῦ εἰς τὴν μόνωσιν ἀποδημήσαντος ἀνθρώπου,
μόνον νὰ βιώσωμεν ἢμποροῦμεν. Ὁ ποιητής τὸ εὐρίσκει διὰ τῆς
βιώσεως πανταχοῦ, διότι γεμίζει ὅλα μὲ τὸ νόημά του :

Σ' εὐρίσκω σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα
Ποὺ τ' ἀγαπῶ καὶ τ' ἄχω σὰν ἀδέρφια.

ᾠ ακούει τὸν Θεὸν ἀπὸ παντοῦ :

Φωνές, φωνές. ᾠ ακουσε, καρδιά μου, ὅπως μόνον
ἅγιοι ἀκούανε.

ᾠ Οχι πὼς θὰ βαστοῦσα τοῦ Θεοῦ τὴ φωνή.

Μὰ ἀκουσε αὐτό, ποὺ φυσᾶ, τὴν ἀκατάπαυστη εἶδηση,
ποὺ γίνεται ἀπὸ σιωπή.

Καὶ ὁ εἰς τὸν ἑαυτὸν του βυθισμένος ζητητῆς δὲν λαμβάνει
γνώσιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ τόπου καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας,
ποὺ ἀσκεῖ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του. Τὴν αἴσθησιν αὐτὴν τοῦ αἰω-
νίου ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ καθιστᾶ ὄλον ἐν περισσώτερον καθα-
ράν, νὰ ἐξαλείφῃ ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τὸ περικάλυμμα, ποὺ
σχηματίζουν γύρω της αἱ ἀνθρώπινα παραστάσεις καὶ ἐπιθυ-
μῖαι, νὰ φροντίζῃ ὥστε ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἡνωμένη ψυχὴ του νὰ
ἀποβαίῃ περισσώτερον ἄγρουπνος, μεγαλυτέρα καὶ μᾶλλον ταπει-
νόφρων. Τοιοῦτοτρόπως ἀνοίγει εἰς τὸν Θεὸν ὅλους τοὺς πόρους
τῆς ἀγάπης καὶ τῆς γνώσεως. Δι' αὐτῶν συλλέγει ὁ ποιητῆς τὸν
Θεὸν μέσα εἰς τὰς ποικίλας του ἀποκαλύψεις, ὅπως ἀπὸ τὰ ἄνθη
τὸ νέκταρ αἱ μέλισσαι.

ᾠ Ἀλλὰ προϋπόθεσις τῆς τομαύτης συλλογῆς εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ
ἀπὸ κάθε παράστασιν περὶ τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποῖαν ἐδημιούργησαν
οἱ ἄνθρωποι :

Γιατὶ σὲ κρύβουν τὰ εὐλαβικά μας χέρια
κάθε φορὰ, ποὺ οἱ καρδιές μας σὲ βλέπουν
φανερὰ.

Εἰς τὰς ἀνθρωπομορφικὰς αὐτὰς παραστάσεις ἀντιπαραβάλλει
ὁ ποιητῆς τὸ ἕως τώρα ἀνείπωτον, τὸ βίωμά του, τῶν ὁρίων τοῦ
ὁποίου κέκτηται πλήρη συναίσθησιν. Οὐδεὶς κατὰ ταῦτα δύναται
λοιπὸν νὰ γίνῃ λόγος περὶ προσοικειώσεως τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ
διὰ τῆς νοήσεως. Τὸ θεῖον μυστήριον παραμένει ἀνεξερεύνητον
καὶ οὔτε ποθεῖ ὁ ποιητῆς τὴν ἐξιχνίασίν του. Σύμβολον τοῦ Θεοῦ
εἶναι τὸ σκότος. Τὸ αὐτὸ σκότος χρησιμεύει καὶ ὡς σύμβολον
τοῦ τόπου, ὅπου τελεσιουργεῖται ἑκάστοτε ἡ συνάντησις τῆς ψυ-
χῆς καὶ τοῦ Θεοῦ. Τὸ σκότος αὐτὸ σημαίνει τὸ ἐπέκεινα πάσης

γνώσεως. "Οπως αἱ εἰκόνες, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιχειροῦμεν νὰ περιγράψωμεν ἢ νὰ παραστήσωμεν τὸν Θεόν, καλύπτουν αὐτόν, τοιοῦτοτρόπως φράσσουν τὸν δρόμον, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς αὐτόν, αἱ αἰσθήσεις μας, αἱ ἐκ τῶν ὁποίων ἐντυπώσεις εἶναι περιορισμένοι καὶ φευγαλέαι, ἐπειδὴ τελοῦν δέσμιαι εἰς τὸν χῶρον καὶ εἰς τὸν χρόνον. Ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνο, ποὺ πάντοτε μόνον νὰ προαισθανθῶμεν ἢ μποροῦμεν, τὸ "Ὀλον καὶ τὸ Ἄπεριόριστον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εὐρίσκομεν αὐτὸν ἀφορμώμενοι ὄχι ἀπὸ τὰ δεδομένα, ποὺ εἶναι προσιτὰ εἰς τὴν νόησιν, ἀλλὰ ἀπὸ μίαν δευτέραν, ἄχρονον καὶ εὐρεῖαν ζωὴν, ἣ ὁποία ἀποκαλύπτεται ὡς μία ἄλλη πραγματικότης μέσα εἰς τὰς «σκοτεινάς ὥρας» τῆς ὑπάρξεώς μας. Μέσα εἰς τὴν δευτέραν αὐτὴν πραγματικότητα Θεὸς καὶ ἄνθρωπος εἶναι πλησίον ἀλλήλων. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ τολμηρὰ οἰκειότης τῶν διαλόγων μετὰ τὸν «γείτονα» Θεόν, ὅστις ἔχει ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου. Μεταξὺ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ὑφίστανται σχέσεις ἀνακυκλώσεως, ὁ Θεὸς εἶναι ἡ πηγὴ τῶν ρευμάτων τοῦ κόσμου, τῶν πραγμάτων καὶ τῶν γεγονότων τῆς ἐπιγείου ζωῆς. Συγχρόνως ὅμως ὁ ὠκεανός, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκβάλλουν πάλιν τὰ ρεύματα αὐτά. Μὲ ἄλλας λέξεις, ὁ Θεὸς εἶναι ἡ πηγὴ καὶ ὁ σκοπός, ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τελείωσις ἅμα τῆς ζωῆς. Κάθε ζωὴ ἀναφύεται, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπομεν, ἐκ τῆς ρίζης, ποὺ λέγεται Θεός, καὶ πᾶν ἐνόργανον ὄν εἶναι κατὰ συνέπειαν μέρος τοῦ δένδρου Θεός, μόνιον τῆς θεότητος. "Ὅλα τὰ κτίσματα κατατείνουν εἰς τὸ νὰ ὁδηγήσουν εἰς ὠρίμανσιν τὸ δένδρον αὐτό, θέλουν νὰ παραγάγουν τὸν καρπὸν, τοῦτέστι τὸν Θεὸν ἐπὶ τῆς γῆς. Εἶναι λοιπὸν φανερὸν ὅτι οὗτος χρήζει τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀγάπης του καὶ τῆς δημιουργίας του. Δι' αὐτῶν οἰκοδομοῦμεν τὸν Θεὸν μέσα εἰς τὸν χρόνον. Ἄλλ' ὅμως εἶναι ἀσύγνωστος ἀλαζονεία νὰ θέλωμεν νὰ τὸν περιλάβωμεν ἐντὸς ἡμῶν, αὐτόν, ὅστις εἶναι ὁ μανδύας, ποὺ σκεπάζει τὰ πάντα, τὸ κῦμα, ποὺ περνᾷ ἐπάνω ἀπὸ ὅλα. Εἶναι ματαία ἡ προσπάθεια νὰ καθορίσωμεν αὐτὸν ἐν τῷ χρόνῳ :

Τὴν εἰκόνα τὴν πιὸ ἀληθινὴν
ποὺ βρίσκουν γιὰ σένα οἱ αἰσθήσεις μας,
τυφλὰ θὰ τὴν ξεπέρναγες
μὲ μόνη σου τὴν ὑπαρξή.

ΚΖ΄.

Ἡ τοιαύτη ἔννοια περὶ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθη μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ποιητοῦ ἐξ ἀντιθέσεως πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως, πρὸς τὸν ὀρθολογισμὸν, τὴν μηχανοποίησιν τοῦ κόσμου, τὴν μηχανοκρατικὴν ἀντίληψιν τοῦ βίου, τὴν ρηχὴν ζωὴν τῶν μεγαλοπόλεων. Ὅστις ἔδοκίμασε τὸ βίωμα ἐκεῖνο τῆς θεότητος ἴσταται ὑπεράνω τῶν ὀρθολογιστῶν, ποὺ ἀγωνίζονται μὲ ἀποδείξεις, τῶν ὀλιγοπίστων, ποὺ ζητοῦν ἀποκαλύψεις, τῶν σκεπτικιστῶν, ποὺ ταλαντεύονται, καὶ τῶν ἀθέων, ποὺ ἀρνοῦνται ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔγνωσαν ποτέ. :

Ματαιότητα ἀπὸ σένα καμμιά δὲ θέμε,
ποὺ σὲ ἀποδεικνύει.

Τὸ δικό σου ὄνομα σχέσι μὲ χρόνο

Καὶ φθορὰ καμμιά δὲν ἔχει.

Φῆμες κυκλοφοροῦν ποὺ σὲ συμπεραίνουν,

κι' ἀμφιβολίες, ποὺ σὲ σβύνουν.

Οἱ ὄκητροὶ κι' ὄνειροπόλοι δυσπιστοῦν

στὴν ἴδια τους τὴ φλόγα.

Καὶ νὰ ματώνουν θέλουν τὰ βουνά.

Ἄλλιῶς δὲ σὲ πιστεύουν.

Μόνον ὅσοι ἔδέχθησαν τὸν Θεὸν μέσα τους διὰ τῆς μοναξιάς κατέχουν αὐτόν. Οἱ ἄλλοι δὲν τὸν ἐνδιαφέρουν, οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ ζητοῦν θαύματα διὰ νὰ τὸν πιστεύουν, οὔτε ἐκεῖνοι, ποὺ θέλουν νὰ τὸν περιλάβουν μέσα εἰς τὰ στενὰ ὄρια τῆς νοήσεώς των. Διὰ τοὺς πρώτους γράφει ὁ Ρίλκε :

Θὰ μπορούσες νὰ κόψης τῶν βουνῶν τὶς φλέβες

σὰν σημεῖο μιᾶς μεγάλης κρίσης.

Μὰ δὲ σὲ νοιάζουν οἱ εἰδωλολάτρες.

Καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀπευθύνεται διὰ τῶν ἐξῆς :

Δὲ θές νὰ μάχῃσαι μὲ ὅλα τὰ τεχνάσματα

καὶ νὰ ζητᾷς τὴν ἀγάπην τοῦ φωτός.

Γιατὶ δὲ νοιάζεσαι γιὰ τοὺς χριστιανούς.

Διότι :

Σένα' δὲ σ' ἐνδιαφέρουν ἐκεῖνοι ποὺ ρωτοῦν.

Μὲ πρᾶο πρόσωπο κυττάζεις κείνους,

ποὺ κυοφοροῦν.

Αὐτοί, ὅσοι δηλαδή ἔχουν τὸ θεῖον μέσα τους, κέκτηται καὶ τὸ βίωμα αὐτοῦ. Ἡ νόησις εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, ἐπειδὴ δὲν εἶναι τὸ κατάλληλον ὄργανον πρὸς προσοικειωσιν τοῦ μυστηρίου. Ἀκόμη ἀπορρίπτει ὁ Ρίλκε καὶ τὰς εἰκόνας, τὰς ὁποίας χρησιμοποιεῖ ἡ τέχνη πρὸς παράστασιν τῆς θεότητος. Τὰς παρομοιάζει, ὅπως εἶδομεν, πρὸς τείχη πρὸς παρεμβάλλομεν μεταξύ μας καὶ τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ τὸν χωρίζωμεν ἀκόμα περισσότερο ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας. Πᾶν ὅ,τι λέγομεν περὶ αὐτοῦ δὲν εἶναι παρὰ ψελλίσματα ἀπὸ τὸ παμπάλαιον ὄνομά του, ἀνταύγεια τοῦ ἀνιχνευτικοῦ μας φανοῦ, πρὸς κυλοῦν φευγαλέαι καὶ διαλύονται μέσα εἰς τὸ ἀδιείσδυτον σκότος τῆς θείας νυκτός. Τὰς ἀνταυγείας αὐτὰς ἀγωνίζεται ἐν τούτοις ὁ ποιητὴς νὰ ἐκφράσῃ διὰ τοῦ πλήθους τῶν εἰκόνων καὶ τῶν παρομοιώσεων του, ὅμοιος καὶ κατὰ τοῦτο πρὸς τοὺς μυστικούς τοῦ παρελθόντος. Οὕτω ὀνομάζει τὸν Θεὸν πανάρχαιον πύργον, γείτονα, καθεδρικὸν ναόν, ξένον μας, ἀγωνίαν, αἰνιγματώδη, καθαρόν, γλυκεῖαν ὄραν τοῦ δειλινοῦ, σκοτεινὴν ἄβυσσον, γέροντα, τὸ ὄλον, ὕρος, φήμην, ἐπιεικέστατον νόμον, μεγάλην νοσταλγίαν, δάσος, τραγοῦδι, σκοτεινὸν δίκτυον, μέγαν ἀόρατον, δάσος τῶν ἀντιφάσεων, ἀγνωσ.ον, βαθὺ νόημα τῶν ὄντων, ἀνέστιον κλπ. Διὰ τῶν παρομοιώσεων αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ πολλαπλασιασθοῦν, ψελλίζει ἀπλῶς τὸ θρησκευτικόν του βίωμα. Εἰς τὸ βάθος του εἶναι πεπεισμένος ὅτι ἐκμηδενίζομεν τὸν Θεὸν μόλις ἴτελήσωμεν νὰ διεισδύσωμεν εἰς τὴν «νύκτα» του. Ἴσως ὁ μᾶλλον ἀρμόζων χαρακτηρισμὸς διὰ τὴν σιωπηλὴν καὶ μυστηριώδη δύναμιν, ἡ ὁποία συνεργάζεται μαζί μας κατὰ τὴν ἐπίγειον ζωὴν, εἶναι ἡ λέξις αὐτή. Ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης θὰ ἦτο γόνιμος ἡ σύγκρισις τῆς νυκτός τοῦ Ρίλκε πρὸς τὴν νύκτα τοῦ Eckhart καὶ τὰς νύκτας τοῦ Novalis, καθὼς καὶ πρὸς τὴν νύκτα τῆς ψυχῆς, τὴν νύκτα τῆς πίστεως καὶ τὴν σκοτεινὴν νύκτα τοῦ Θεοῦ, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ ὁ De Lacroix. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἔχει ὕμνους ὁ ποιητὴς, τοὺς ὁποίους ἀποσιωπᾷ. Διότι πᾶσα ἐκφρασις τοῦ βιώματος, πρὸς τὸν συγκλονίζει, ὑπολείπεται ἀπειρον ὅσον αὐτοῦ :

Ἔχεις ἓνα σιγανὸν τρόπο νὰ εἶσαι.

Καὶ κεῖνοι, πρὸς ὀνόματα μεγαλόφωνα σοῦ ἀφιερώνου,
ξέχασαν κιόλας τὴν γειτονιά σου.

Ὁ Ρίλκε ζητεῖ λοιπὸν τὸν Θεόν, τοῦ ὁποῖου τὸ βίωμα πλημμυρίζει τὴν ψυχὴν του, πανταχοῦ. Κυκλοφέρει γύρω ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸν ἀναζητεῖ κατὰ τὴν διάρκειαν μακρῶν νυκτῶν, τὸν ἐνοχλεῖ μὲ τὴν κροῦσιν τῆς θύραν του, προσεύχεται πρὸς αὐτόν, φθάνει μὲ τὴν ζήτησίν του ὡς ἐκεῖ, ποῦ εἶναι οἱ ἄγγελοι καὶ ποῦ τὸ φῶς διαλύεται εἰς τὸ μηδέν. Ἄλλὰ συναισθάνεται ὅτι ὁ δρόμος πρὸς αὐτόν δὲν εἶναι ἐλεύθερος. Οἱ ἄνθρωποι οἰκοδομοῦν πρὸ αὐτοῦ εἰκόνας ὡς μεσότοιχα, κτίζουν ναοὺς διὰ νὰ δεσμεύσουν ἐκεῖνον, ὅστις διήκει καὶ διὰ τῶν ἐλαχίστων καὶ ἀπλώνει συγχρόνως τὸ σκότος του μέχρι τῶν ἀπωτάτων σημείων τῆς πραγματικότητος, συγκροτοῦν διδασκαλίαν καὶ δημιουργοῦν τύπους λατρείας, ποῦ φράσσουν τὸν δρόμον πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ ἀπὸ τὴν συναίσθησιν αὐτὴν ἐκπηδᾷ ἡ γνῶσις, ὅτι μία μόνον δυνατότης ὑπάρχει, ὅπως φθάσωμεν μέχρις αὐτοῦ, ἢ διὰ τῆς μονώσεως ἀναπαγωγῆς τρόπον τινὰ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μας. Διότι κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ὠριμάζει ἐντὸς τοῦ στήθους μας τὸ ἀνώτερόν μας ἐγώ. Λοιπὸν ἢ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ βίου συντελουμένη συνεχῆς μεταβολή, ἢ τοιαύτη παρασκευὴ τοῦ ἑαυτοῦ μας, ὥστε ἡ προσωπικότης μας νὰ ἀποβῆ πεδίον τῆς κυριαρχίας τοῦ Θεοῦ, ἢ συναίσθησις τῶν πρὸς τοὺς ἄλλους ὑποχρεώσεών μας ὡς προσωπικοτήτων, ποῦ ἔφθασαν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Θεοῦ ἐντὸς αὐτῶν. Καὶ τοῦτο, διότι ἡ ζωὴ δὲν ἐξαντλεῖται εἰς τὸ βίωμα, τὸ βίωμα τῆς ἐπαφῆς πρὸς τὸν θεῖον δὲν εἶναι ἀρκετόν. Καὶ ἐδῶ ἰσχύουν οἱ λόγοι τοῦ Hölderlin: «Δὲν πρέπει νὰ ἀρνούμεθα τὴν εὐγένειάν μας, τὸν ὄρμην, ποῦ ἔχομεν μέσα μας, ὅπως διαμορφώσωμεν τὸ Ἀμορφοποίητον σύμφωνα πρὸς τὸ ἐντὸς ἡμῶν θεῖον». Τὸ βίωμα τοῦ θείου σημαίνει ἐντολήν, ὅπως προχωρήσωμεν πρὸς τὸ ἀκόμη Μή—δεδομένον, πρὸς τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν πραγματοποίησιν νέων ἀξιῶν, πρὸς τὴν εὐρύνσιν τοῦ ὀρίζοντος τοῦ πνεύματος, τὴν ἀνακάλυψιν νέων πνευματικῶν βαθῶν, πρὸς τὴν ἐκ τοῦ βιώματος ἐκείνου τοῦ θείου ἀπορρέουσιν δρᾶσιν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ χάριν αὐτοῦ. Δι' ὅλων τούτων δημιουργοῦμεν τὸν Θεὸν μέσα εἰς τὸν χρόνον, τὸν ἀποκαλύπτομεν ἐπὶ τῆς γῆς, καλλιεργοῦμεν τὴν αὔξησίν του μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἰδικῆς μας αὔξησεως καὶ μὲ τὴν ἰδικήν μας ὠρίμανσιν συντελοῦμεν νὰ ὠριμάζη καὶ ὁ Θεὸς μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀτόμων καὶ μέσα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν.